

Некалькі слоў пра краёвую ідэю¹

Зоф'я Абрамовіч

Я не займаюся публіцыстыкай. І калі сёння я бяру слова на старонках “Gazety Codziennej”^{*} па такой важнай справе, як інтэрпрэтацыя ідэі “краёвасці”, то толькі таму, што ў сувязі з гадавінай смерці майго бацькі, Людвіка Абрамовіча, у прэсе з’явіліся артыкулы, аўтары якіх шкадуюць, што не стала аднаго з нямногіх барацьбітоў за гэтую ідэю, і адначасова разглядаюць яе саму – сучасны яе стан на фоне цяперашняй сітуацыі ў Вільні і на Віленшчыне. Што думала пры жыцці майго бацькі пра краёвую ідэю літоўскае грамадства ў незалежнай Літве – я не ведаю; польскае ж, акрамя вельмі вузкага асяродку прыхільнікаў, пераважна паціскала плячыма. Сёння ідэя краёвасці, як падаецца, выклікае да сябе значна больш цікавасці: пра яе гавораць, яе інтэрпрэтуюць. У выніку рознасці пазіцый можа быць небяспека памылковага яе разумення як у польскім грамадстве, так і ў літоўскім. З-за гэтага можа скласціся перакрыўленае ўяўленне пра сапраўдную палітычную пазіцыю майго бацькі.

Калі б не ваенныя падзеі, то па-ранейшаму амаль нікога б гэтая пазіцыя ўжо нежывога чалавека не цікавіла. Але сітуацыя памянлася, і цяпер не адзін чалавек пытаецца: што б сёння сказаў Людвік Абрамовіч, каб дажыў да цяперашняга часу?

Натуральна, гаварыць у форме “калі б” не вельмі лёгка. Тут маглі б уздзейнічаць розныя фактары, якіх немагчыма прадбачыць. Таму замест таго, каб адказаць на такім чынам пастаўленае пытанне, лепш будзе пастарацца коратка ўдакладніць, што мой бацька меркаваў пра польска-літоўскую справу, якая з гадамі праходзіла праз розныя фазы. Тады кожны зможа сам сабе адказаць на пытанне, што б ён падумаў пра яе цяперашні этап, і што б пісаў – калі б, натуральна, меў магчымасць пісаць усё тое, што думаў.

---

¹ Перакладзена паводле: Abramowiczówna, Zofia (1940). “Kilka słów o idei krajowej”. *Gazeta Codzienna*, 10.03.1940.

Памятаю, як у першыя гады майго навучання ва ўніверсітэце, калі я патрапіла ў вір студэнцкіх арганізацый, ідэйных дэкларацый і да таго падобнага, і не вельмі ведала, што выбраць, мяркуючы, што выбраць нешта абавязкова патрэбна, бацька астудзіў мой свежы запал да правядзення “дзейнасці”. Ён патлумачыў, што таго, чаго мне падсвядома хацелася, я ў ніводнай з наяўных арганізацый не знайду, бо ўсе яны – арганізацыі цэнтралісцкія, і сярод іх няма такой, якая б усведамляла віленскую тэрытарыяльную асобнасць і дзеля гэтага хацела б працаваць адмыслова для нашага краю. На маё ж пытанне, ці не было б такое адасабленне Вільні замыканнем у нейкім партыкулярызме, ён абурыўся, што не можа ісці гаворкі толькі пра адну Вільню, аддзеленую ад усіх іншых земляў Вялікага Княства Літоўскага, якія складаюць такі вялікі, разнародны і багаты абшар. Менавіта ён ёсць “нашым – палякаў Літвы, літоўцаў і беларусаў – краем”, нашай агульнай уласнасцю, адзіным арганізмам, на жаль, пастаянна парэзаным штучнымі межамі. Бо гэтыя тры народы (не паглыбляючыся на дадзены момант у пытанне паходжання “літоўскіх палякаў” і задаволіўшыся сцверджаннем, што такі своеасаблівы элемент, адрозны ад тыпу карэннага паляка, існуе) так на гэтых землях перамяшаныя і аб’яднаныя, што мусіць суіснаваць адзін з адным.

Я адразу ж запрапанавала ініцыяваць стварэнне такой арганізацыі сярод універсітэцкай моладзі, а паколькі ў той час і сама няшмат мела ілюзій адносна польскай яе часткі, то найпрасцейшым лічыла звярнуцца да беларусаў, а перш за ўсё да літоўцаў, бо гістарычныя традыцыі апошніх, паводле майго пераканання, асабліва да гэтага схілялі. Але тут я сутыкнулася з такім жа глыбокім скептыцызмам бацькі, які і сярод маладога літоўскага пакалення, настроенага нацыяналістычна, не бачыў матэрыялу для “краёўцаў”.

Ніводзін нацыяналіст, як ён заявіў, не можа пагадзіцца з краёвасцю, паколькі неабходна, каб нацыянальныя ідэі, што паводле сваёй прыроды патрабуюць *выключнасці*, падпарадкаваліся краёвай ідэі, якая з’яўляецца процілегласцю выключнасці і ўвасабленнем *супольнасці*. Таму краёвасць непатрэбная ў нацыянальна аднароднай дзяржаве, затое неабходная ў шматнацыянальнай, якой у будучыні мусіць стаць Вялікае Княства Літоўскае, у якім усе тры згаданыя нацыянальнасці будуць адчуваць сябе дома і карыстацца цалкам роўнымі правамі на ўзор Бельгіі ці Швейцарыі. Сталіцай такой дзяржавы тады будзе Вільня, якая нарэшце выйдзе з ролі пешкі, лёс якой вырашае

хтосьці іншы паводле нацыяналістычных пастулатаў таго ці іншага боку. Усялякія ж безаглядныя памкненні да палітычнай і культурнай гегемоніі з боку польскага, літоўскага ці беларускага элементаў абавязкова будуць падрываць гэтае адзінства, бо ў выніку гаворка пойдзе пра звязанне іншых элементаў да ролі “меншасцяў”, якія талеруюцца і якім тое ці іншае *дазваляецца*. Пры гэтым не мела б прынцыповага значэння, ці сістэма кіравання прывілеяванай большасці была б больш ці менш ліберальнай. У любым выпадку б парушаўся зусім адметны характар гэтай дзяржаўнасці, якая нашым землям патрабуецца з-за іх этнічнай і культурнай разнароднасці. Таму ў цяперашняй палітычнай канфігурацыі краёвец-паляк мусіць знаходзіцца ў апазіцыі не столькі з-за тых або іншых метадаў кіравання, а з-за таго, што сама канцэпцыя ролі Вільні ў рамках нацыяналістычнай дзяржавы з’яўляецца для яго непрымальнай.

Але гэтая сітуацыя некалі можа змяніцца. Тады зноў справай краёўцаў будзе змаганне за тое, каб гэтая канцэпцыя нарэшце была падкарэктаваная, каб герб Пагоня не быў зведзены да ролі сімвала літоўскага нацыяналізму, каб факт вяртання Вільні да ролі сталіцы быў адначасова праявай разумення, наколькі такая роля з’яўляецца выключнай і якія гэта накладае абавязкі на край і дзяржаву. Гэта, аднак, будзе справай і краёўцаў-літоўцаў – калі такія знойдуцца.

Калі знойдуцца – бо краёвая ідэя яшчэ доўга, відаць, застанецца непапулярнай, як любая ідэя, якая прадугледжвае ўтаймаванне нацыянальных эгаізмаў і адмаўленне ад некаторых непасрэдных і на выгляд вялікіх выгодаў у імя дабра большай супольнасці.

Пакуль, аднак, менавіта гэтая ідэя не атрымае права голасу, дарэмна марыць, каб спыніліся ўзаемная непрыязнасць і ўзаемныя закіды адносна нелаяльнасці – рызыка якіх, зрэшты, ні для каго не будзе большай, чым для саміх краёўцаў: бо нацыяналісты прывелеяванага ў дадзены момант боку будуць заўсёды ім закідаць негатыўныя адносіны да палітычнага *status quo*, а нацыяналісты слабейшага боку – нацыянальнае рэнегацтва. Як адныя, так і другія не будуць усведамляць, што краёўцы мысляць зусім іншымі катэгорыямі, што яны маюць на ўвазе не іншыя *метады*, а іншую *мэту*.

Так казаў мой бацька. Але ён зусім не спадзяваўся, што дажыве да дня рэалізацыі краёвай ідэі. Хто ведае, ці дажывем і мы?